

ปาฐกถา: กระบวนการยุติธรรมไทย ในวันที่เธอไม่อยู่

ธงชัย วินิจจะกุล

งานรำลึก 1 ปี "บ๊อง เนติพร วันที่เธอหายไป" (Remembering Her, Remember Us)
14 พค 2568 ห้องอเนกประสงค์ 1 หอศิลป์กรุงเทพฯ

2

เกริ่นนำ

การเสียชีวิตของ "บ๊อง" เนติพร เสน่ห์สังคมบอกแก่สังคมไทยว่า ถึงเวลาต้องสะสางกระบวนการยุติธรรมของไทยใน 3 เรื่องใหญ่ด้วยกัน คือ

1. กระบวนการยุติธรรมที่เป็นเหตุของความอยุติธรรมเสียเอง โดยเฉพาะที่เกิดกับนักโทษการเมืองหรือทางความคิด
2. การราชทัณฑ์ เรือนจำ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมที่จะอำนวยความสะดวกหรือทำให้เกิดความยุติธรรมหรือทำให้เกิดความอยุติธรรมก็ได้
3. การลายนวลพันผิด

ในขณะที่ยังไม่มีคำอธิบายหรือแม้แต่ข้อเท็จจริงให้เกิดความเข้าใจการเสียชีวิตของบ๊องขึ้นบ้าง ทั้งกลับเต็มไปด้วยความพยายามบ่ายเบี่ยงและถ่วงเวลาของทางราชการ แต่ไม่ว่าเราจะได้รับคำตอบหรือไม่ก็ตาม การเสียชีวิตของเธอจะติดตรึงในประวัติศาสตร์กระบวนการยุติธรรมไทยตลอดไป เพราะเป็นกรณีที่น่าพิงใจให้เห็นปัญหาทั้งสามประเด็นดังกล่าว

I. กระบวนการยุติธรรมที่เป็นเหตุของความอยุติธรรม

ไซ ... มีคนที่อดอดใจกับวิธีการประห้วงประหามั้วของบ๊องในหลายกรณีเพราะเห็นว่าก้าวร้าว แม้แต่คนที่เห็นด้วยกับความมุ่งหมายของบ๊องก็อาจจะเห็นว่าวิธีการของเธอทำให้คนถอยห่าง "เสียแนวร่วม" แทนที่จะเข้าใจและเข้าร่วมกับสิ่งที่เธอเรียกร้อง

แต่เราไม่ควรมองข้ามจุดประสงค์ของการประห้วงประหามั้วของเธอไป และยังไม่ควรเห็นว่าการสูญเสียเป็นผลของการกระทำของเธอเองและของผู้ให้ท้ายยุยงส่งเสริมเธอ (น่าเสียดายที่แม้แต่คนเคยเป็นฝ่ายประชาธิปไตยแต่กลับเชื่อว่าเยาวชนที่ลุกขึ้นเรียกร้องการปฏิรูปสังคมไทยเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา นั้นถูกล้างสมองซักไซ้ ซึ่งเป็นวาทกรรมที่ไม่ต่างจากฝ่ายขวาจัดและฝ่ายความมั่นคง

ผมจึงอยากให้เราสนใจกับประเด็นที่เป็นหัวใจของการต่อสู้ของเธอ นั่นคือ ความอยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมของไทย

การประห้วงที่นำไปสู่การจับกุมคุมขังบ๊องส่วนมากเกี่ยวกับความอยุติธรรมที่มีต่อผู้ที่มีความคิดคำนึงซึ่งต่างไปจากที่สังคมไทยยึดถืออย่างตายตัวและดั่งเดิม หรือนักโทษทางความคิดและการเมือง โดยเฉพาะถูกปฏิบัติเสสสิทธิในการประกันตัว

คงไม่จำเป็นต้องอธิบายถึงขั้นตอนวิธีแล้ว ว่า การใช้กฎหมายโดยเฉพาะมาตรา 112 ด้วยเหตุผลทางการเมืองเป็นเหตุหาขบวนการใหม่ ทั้งด้วยเหตุและการบังคับใช้ การให้ใครสักคนได้ การ

3
ผมขอ
อ. กช. ก.
ท. ก. ก.

ตีความที่เกินเลยแถมไม่คงเส้นคงวา การดำเนินคดีที่ผิดปกติบ่อยครั้ง และความกลัวทั้งในหมู่ประชาชนและในหมู่เจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายนี้ ทั้งตำรวจ อัยการ และศาล จนมีผลทำให้การพิจารณาและตัดสินคดีจำนวนมากเคลือบแคลงน่าสงสัย เป็นรอยต่างดำของประเทศไทยในสายตานานาชาติ

ความอยุติธรรมเกิดมากขึ้นเรื่อยในกระบวนการพิจารณาคดี เช่น การไม่เรียกหลักฐานให้จำเลยด้วยการอ้างมาตรา 6 ของรัฐธรรมนูญ การพิจารณาคดีลับหลัง ๆ ที่กฎหมายมิให้ทำเช่นนั้น แต่กลับทำโดยอ้างข้อยกเว้น อ้างความมั่นคง คำตัดสินที่ไม่ลงชื่อผู้พิพากษา การให้อธิบดีศาลเข้าแทรกแซงการตัดสิน ฯลฯ ส่วนใหญ่ถูกปฏิเสธไม่ให้ประกันตัวออกมาสู่คดี

สิ่งที่บ่งต่อสู้นั้นก็เพื่อขจัดความอยุติธรรมความผิดเพี้ยนเหล่านี้ในกระบวนการยุติธรรม

กรณีของพอล แซมเบอร์บ่งชี้ว่าความผิดปกติเกิดขึ้นซ้ำแล้วจนกลายเป็นปกติสำหรับคดีเหล่านี้ การฟ้องที่เริ่มจากคนๆเดียวในเฟซบุ๊ก ฟ้องสุมสี่สุมห้าโดยไม่มีหลักฐานเพียงพอเจ้าหน้าที่ก็ไม่กลับกรองเพราะทั้งตำรวจ อัยการ จนถึงศาลกลัวกันหมด กลัวจนไม่ยอมให้ประกันไว้ก่อน ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงปรากฏชัดเจนว่าไม่มีมูล ไม่มีหลักฐานหรืออาจจะเกิดจากคนฟ้องแปลผิดเองด้วยซ้ำ แต่ก็นำไปสู่การเสียอิสรภาพอย่างน้อยหนึ่งคืน ทว่าสังคมไทยเคยชินไม่เห็นว่าการเอาคนมาขังไว้คืนหนึ่งเป็นความอยุติธรรมที่โหดร้าย

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาภายใต้ตุลาการภิวัตน์ มีคดีทำนองเดียวกันอีกจำนวนมาก

ความอยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมเป็นที่รับรู้กันทั่วสังคมไทย ถึงขนาดที่กลายเป็นวิกฤตความน่าเชื่อถือ ไม่ว่าจะวงการตุลาการจะยอมรับหรือไม่ก็ตาม วิกฤตความน่าเชื่อถือจะดำรงอยู่ตลอดไปตราบเท่าที่**ไม่มีความพยายามแก้ไข** ในระหว่างนี้สาธารณชนทำอะไรไม่ได้ เพราะตุลาการเป็นอิสระจากการวิพากษ์วิจารณ์ของสังคม

ภาวะเช่นนี้ทำให้สาธารณชนกลัว "นิติสงคราม" หรือการใช้กฎหมายอย่างฉ้อฉลเพื่อทำร้ายประชาชนที่คิดต่างมีค่านิยมต่าง แกรมทำร้ายอย่างคาดการณไม่ได้ว่าแค่ไหนทำได้ แค่ไหนไม่สมควร เราท่านจะโดนเมื่อไร

เหล่านี้คือเป้าหมายที่บ่งต้องการต่อสู้แก้ไข

Handwritten notes in Thai script, including a signature and some illegible text.

II ราชทัณฑ์ (1)

ผมเคยมีโอกาสร่วมงานรำลึกถึงบั้งครั้งหนึ่งไม่กี่เดือนหลังจากที่เธอเสียชีวิต ผมอยากจะขอย้ำ

ผมทราบดีว่าผู้จัดงานและเพื่อนของบั้งคงอยากสืบทอดเจตนาของเธอในการ "ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม" คำ ๆ นี้ชวนให้นึกถึงตำรวจ ศาล อัยการมากกว่า คนจำนวนไม่น้อยอาจจะลืมไปแล้วว่าราชทัณฑ์ คุก ตาราง ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมด้วย

การราชทัณฑ์หลุดรอดการจับตาของสังคมมานานเกินไปแล้ว ทั้ง ๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมมีความสำคัญมากและมีปัญหามาก

ผมเห็นว่าการเสียชีวิตของบั้งมีความหมายเป็นพิเศษตรงที่ได้เปิดเผยธาตุแท้ของราชทัณฑ์ไทยเป็นการเฉพาะว่ามีคุณสมบัติโหดร้ายไร้มนุษยธรรมขนาดไหนเปิดเผยปัญหาในระดับวิกฤติของการราชทัณฑ์ของไทย

4

Handwritten notes at the bottom of the page, including a signature and some illegible text.

II ราชทัณฑ์ (2)

กรณีของบั้ง กรณีอาภัง และกรณีทำนองเดียวกันอื่นๆ ยังสามารถเปรียบเทียบกับ “กรณีชั้น 14” เพื่อให้เห็นความแตกต่างตรงข้ามกัน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจมากขึ้นว่าทำไมจึงต้องปฏิรูปการราชทัณฑ์

จริงอยู่ว่าการลงโทษทัณฑ์ ชินวัตรนั้นน่าสงสัยไม่เป็นธรรม การตัดสินลงโทษเขาอยู่ในบริบทของความพยายามเล่นงานทัณฑ์ เขาเขาออกไปจากการเมืองไทย จึงเป็นความยุติธรรมอีกกรณีที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมถูกตั้งข้อสงสัย

การที่เขาพยายามหาทางเอาตัวรอดจากเรือนจำเป็นสิ่งน่าเห็นใจ แต่วิถีทางออกที่เขาเลือกคือ “ดีล” โดยยอมรับการลงโทษ แต่ทำข้อแลกเปลี่ยนกับผู้ทรงอำนาจของรัฐพันลิก เพื่อให้เขาไม่ต้องเข้าเรือนจำ แกรมกลับมาเป็นผู้มีอำนาจได้อีกครั้ง วิถีทางออกนี้ต้องโกหกต่อสาธารณชน แกรมไม่แควร์ว่าจะสมจริงมีเหตุผลหรือจะเป็นแค่จำอวดตบหน้าประชาชน ทำราวกับประชาชนโง่แกมและยอมให้ถูกลากจูงไปทางไหนก็ได้ จะพูดเลอะเทอะอย่างไรก็ได้

นี่เป็นวิถีทางที่ก่อปัญหามาก เพราะ “เอาโอกาสอันเกิดจากอานัติ (mandate) ที่สาธารณชนมอบหมายให้ในการเลือกตั้งเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ ในสังคมไทย เอาไปแลกกับสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งไม่เกี่ยวอะไรเลยกับผลประโยชน์สาธารณะ” (นี่คือความหมายของการ “ตราบัดสัตย์” – โปรดอ่านข้อความที่เน้นอีกครั้ง -- อย่าบิดความหมายเป็นอย่างอื่นเพื่อเลี่ยงการรับผิดชอบ)

ในขณะที่ผู้ต้องขังทั้งหลาย ทั้งนักโทษการเมืองและไม่เกี่ยวกับการเมือง ยังประสบปัญหาถูกพรากสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ในเรือนจำสมควรได้รับ ทั้งสภาพความเป็นอยู่ที่ไม่ถูกสุขลักษณะ อาหารที่กินไม่ลง และการรักษาพยาบาลที่ขาดแคลน ไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอ ในยามเจ็บป่วย แต่อภิสหิชนคนนั้น นอกจากจะสยบยอมไม่ต่อสู้กับความยุติธรรมแล้ว ยังกลับใช้อำนาจอย่างฉ้อฉลเพื่อหาประโยชน์ให้ตนเอง คือได้รับการงดเว้นไม่ต้องเข้าเรือนจำ แกรมยังเลิกความพยายามนิรโทษกรรมให้นักโทษการเมืองตามที่สัญญาไว้ตอนหาเสียง เพราะเอาไปแลกกับการไม่ต้องติดคุกไปแล้ว

อภิสหิพิเศษที่เขาได้รับ ไม่เคยมีมาก่อนในระบบการรักษาพยาบาลของราชทัณฑ์ ตรงข้ามลิบลับกับชะตากรรมของผู้ต้องขังปกติซึ่งได้รับการรักษาพยาบาลอย่างจำกัด ล่าช้าอย่างน่ารังเกียจ ไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอ อย่างน่าอนาถ ไร้มนุษยธรรมอย่างเหลือเชื่อ (เป็นอย่างนี้มาตั้งแต่เกือบ 50 ปีก่อนในกรณีไอริสสา ไอราวันวัฒน์ผู้ต้องขังคดี 6 ตุลาต้องรอหลายเดือนจนกระทั่งรัฐบาลไทยจะถูกกดดันจากนานาชาติอย่างหนัก ราชทัณฑ์จึงยอมส่งเขาไปโรงพยาบาลเพื่อรักษาแผลเน่าเฟะเนื่องจากถูกกระสุนกระบอกเข้าปากที่ธรรมศาสตร์)

อภิสหิที่ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างสุดพิเศษ ช่างแตกต่างลิบลับราวสวรรค์กับนรกกับกรณีอาภังและบั้งที่เสียชีวิตเพราะถูกปฏิเสธการรักษาที่เพียงพอเหมาะสมและทันการณ์ ต่างลิบลับกับกรณีเอกชัย หงส์กังวาน และนักโทษอื่นๆ ซึ่งตามปกติจะถูกสงสัยไม่เชื่อไว้ก่อนว่าป่วยหนักจริง เพราะนักโทษปกติน่าถือเชื่อน้อยกว่ามนุษย์ปกติ

ครั้นเกิดการเสียชีวิตแล้ว ทางราชการยังไม่แคร์ไม่เห็นหัวนักโทษถึงขนาดที่ไม่สนใจอธิบายตามความจริงหรืออย่างมีเหตุผล ไม่ให้หลักฐาน ไม่ให้ความร่วมมือในการสอบสวน ความเพิกเฉยละเลยต่อนักโทษเช่นนี้ไม่เปลี่ยนแปลงอย่างน้อย 50 ปีมาแล้ว และน่าจะนานกว่านั้น เพราะนักโทษเผชิญกับการปฏิบัติราวไม่ใช่มนุษย์มาตั้งแต่การราชทัณฑ์แบบจารีต พวกเขาไม่สามารถมีปากเสียงเพราะถึงอย่างไรก็คงไม่มีใครฟัง

โศกนาฏกรรมที่เกิดกับบุงเป็นเพียงยอดภูเขาน้ำแข็งของทั้งระบบเรือนจำในประเทศไทย ซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำแต่ไม่มีใครสนใจความทุกข์ร้อนของนักโทษปกติทั้งหลาย แม้แต่พวกเราก็ไม่ค่อยสนใจพวกเขา

สรุป กรณีหนึ่ง ทำการตบตาประชาชน ได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างดีเป็นพิเศษ เพราะดีลทำให้เขาเป็นฝ่ายอภิสิทธิ์ชนสูงกว่าคนธรรมดาไปแล้ว

กรณีบุง ถูกเจ้าหน้าที่ปกปิดความจริงต่อสาธารณชน ได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่อย่างแย่มากเป็นพิเศษ เพราะเธอเป็นคนคุกที่มีค่าน้อยกว่ามนุษย์ปกติไปแล้ว (เปลี่ยนชื่อ บุง เป็นอาภา เป็นเอกชัย เป็นชื่ออื่นอีกมากมายก็ยอมได้)

III. ลอยนวลพ้นผิด (impunity)

กรณีของบุง ยังเกี่ยวข้องกับความอยุติธรรมอีกอย่าง คือ การที่เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ป้ายเปียงหน่วงเหนี่ยวการหาความจริง พยายามหลีกเลี่ยงการรับผิดชอบ (accountability) หรือเพื่อลอยนวลพ้นผิด (impunity) นั่นเอง

การลอยนวลพ้นผิดเป็นโรคร้ายที่เรื้อรังในระบบการเมืองและระบบยุติธรรมของไทย Tyrell Haberkorn ถึงกับเสนอว่า การลอยนวลพ้นผิดเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างชาติของไทยมาตั้งแต่ต้น

ผมเห็นว่า ประเทศไทยเป็น “นิติรัฐอภิสิทธิ์” (prerogative state) หมายถึง รัฐที่ปกครองโดยระบบกฎหมายที่ให้อภิสิทธิ์แก่รัฐมากเป็นพิเศษโดยอ้างว่าเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ อภิสิทธิ์ทางกฎหมายที่สำคัญ คือ การงดใช้กฎหมายปกติให้อำนาจพิเศษแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐใน “ภาวะยกเว้น” ที่รัฐอ้างว่ามีภัยต่อความมั่นคงและ/หรือสถานการณ์ฉุกเฉิน

แต่อภิสิทธิ์ซึ่งเหลือล้นที่สุดที่ไม่มีรัฐปกติที่ใดในโลกได้รับ แต่กลับเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรัฐไทย คือ อภิสิทธิ์ที่กระทำผิดก็ไม่ถือเป็นความผิด

สังคมไทยเริ่มตระหนักถึงปัญหาการลอยนวลพ้นผิดเช่นนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ เรามักเรียกว่า “วัฒนธรรมลอยนวลพ้นผิด” ซึ่งถูกเพียงครั้งเดียว นั่นคือรัฐไทยอ้างอภิสิทธิ์เช่นนี้บ่อยครั้งจนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมการเมืองไทย แต่เนื้อแท้ของการลอยนวลพ้นผิดคืออภิสิทธิ์ที่จะไม่ต้องรับโทษทางกฎหมาย

การแก้ไขวัฒนธรรมมักต้องอาศัยการถกเถียงยาวนาน ออกคำสั่งบังคับกันได้ยาก แต่อภิสิทธิ์ ลอยนวลพันผิดสามารถระงับได้โดยกฎหมายที่บัญญัติให้ถือว่าอภิสิทธิ์เหลือเส้นดังกล่าวนั้น ผิดกฎหมาย

นักวิชาการยังมีภารกิจที่ต้องจัดการเกี่ยวกับเรื่องลอยนวลพันผิดนี้ ก็คือ ในเมื่อเป็นคนสมบัติ พิเศษอย่างหนึ่งของรัฐไทย เราต้องศึกษาเข้าใจมากกว่านี้ว่า ในสถานการณ์หรือเงื่อนไขเช่นใด ที่มักมีการอ้างให้อภิสิทธิ์เช่นนี้ มีแบบแผน (pattern) หรือไม่ ใช้เหตุผลหรือความหมาย อะไรบ้างเพื่อสร้างความชอบธรรมต่อสาธารณชน เป็นต้น เพื่อจะพยายามขจัดทั้งตัวการ กระทำผิด ๆ และปัจจัยเงื่อนไขต่างๆที่เอื้ออำนวยให้เกิดการลอยนวลพันผิด

7

IV กล่าวโดยสรุป

เราสามารถทำให้การเสียชีวิตของบึงมีความหมายมากกว่าการรำลึกให้สังคมจดจำเธอ ด้วยการทำให้กรณีของบึงมีความหมายต่อการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ในความเห็นของผม เราควรทำให้กรณีบึงและกรณีอากงจุดประกายและเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการปฏิรูปกิจการ ราชทัณฑ์

สังคมไทยจะเฉยชากับความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมไปอีกนานเท่าไร ขึ้นอยู่กับการ รณรงค์ให้ความรู้แก่สาธารณชน ต่อสู้กับความเฉยชาเช่นนั้น พร้อมๆกับต่อสู้กับอำนาจที่ ขัดขวางการเปลี่ยนแปลง

พอที่เถอะกับการกล่าวโทษว่าเป็นความผิดของบึงเอง ถ้าสังคมไทยจะไร้ศีลธรรมปานนั้น ผมก็ จะไม่แปลกใจเลยถ้าหากสังคมไทยจะถึงจุดที่หายนะล่มแหลม ไม่เพียงทางเศรษฐกิจ แต่รวมถึง ความล่มแหลมทางศีลธรรม จริยธรรม ล่มแหลมทั้งกระบวนการยุติธรรมด้วย

แต่เราคงไม่ต้องการเห็นความล่มแหลมขนาดนั้น กรณีการเสียชีวิตของบึงจึงเป็นโอกาสดีที่เรา จะทำให้สังคมไทยตื่นตัวและเริ่มจัดการแก้ไขอย่างจริงจัง

anregungen für

weiterentwicklung der anregungen für
für - witz, witz

- witz, witz, witz

~~weiterentwicklung der anregungen für~~ 75% prozentsatz 2 witz

- ① anregungen für witz - witz
- witz, witz, witz
- ~~witz, witz, witz~~
- ② witz - witz
- witz
- witz, witz, witz

beobachtet

weiterentwicklung der anregungen für witz - witz, witz, witz

- witz / witz / witz

12/11

12/11

weiterentwicklung der anregungen für witz - witz, witz, witz
Witz, witz, witz